

Božo LUJIĆ, *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti. Pretpostavke za biblijsku teologiju Staroga zavjeta, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014., 451 str.*

Najnovija knjiga prof. dr. Bože Lujica ima moto napisan hebrejskim slovima, transliteriran i u autorovu prijevodu iz Iz 7,9b: »Ako ne povjerujete, nećete opstati.« Uvodno u Predgovoru autor jednostavno piše da želi govoriti o vjeri, kojom se već dugo u svojoj spisateljskoj djelatnosti bavi. Nešto je građe koja je skupljena u knjizi u raznim priložima dijelom već objelodanjeno, a ovdje je pored velikog i cjelovitog starozavjetnog poimanja vjere i to prerađeno i podređeno cjelini. Ovim složenim djelom autor sažima svoje znanstveno-nastavno i spisateljsko djelovanje. Prisjeća se itinerarija svoje teološke izobrazbe i rada, pa djelo posvećuje Franjevačkoj teologiji u Sarajevu i Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (5–9). Već je u spomenutom Predgovoru autor uveo stvarnost vjere, a to opširnije obrazlaže u uvodu (11–21). Nadalje, Božo Lujic navodi sadržaj svih devet poglavlja knjige. Već bi skraćeni prikaz uvodnog izlaganja bio dostatan za sadržaj recenzije, ali ona počiva na čitanju cjelovita rukopisa.

U prvom poglavlju naslovljenom »Vjera temelj i pokretač života« (23–58), Lujic se ne boji suočiti sa složenom semantikom glagola *vjerovati*. Ponudio

je pravo lingvističko zdanje skupine glagola koji se tiču vjere: vjera, vjerovati, pouzdavati se (počevši od *'mm'*, āman – u hifilu), navodeći Šporčića i dr. Potrebna je strpljivost, gotovo samokontrola da se iščita dio o vjeri. Lingvistika je pretpostavljajuća znanost za Bibliju, koja biblijsku egzegezu i biblijsku teologiju čini uzorom znanstvenoga analitičkog pristupa, napose u teološkim znanostima. U Bibliji su važniji glagoli od imenica, tj. djelovanje, pokret, bolje rečeno, dinamika koja se postiže glagolima, a ne toliko statika što proizlazi iz imenica. Zato Lujic u svojem djelu u više navrata iznosi i nabraja mnogo glagola uz biblijske izvještaje i naraciju. On u svojem navođenju, uspoređivanju i analizi glagola prvo donosi original koji je transliteriran i, dakako, preveden. U mnoštvu glagola kod Lujica na više mjesta i u različitim kontekstima spominje se glagol *'jd'* (*jāda'*): spoznati, sa svojih mnogobrojnih 1119 mjesta u Starom zavjetu. Upravo iz jezičnog pristupa izrasta poimanje događaja tijekom povijesti, koja je u Bibliji okrenuta razvoju, rastu, odnosno budućnosti. To prije svega čine proroci, tražeći u Bogu uzrok života (Am 5,4–6). Najbolji je primjer Abraham, koji je i otac vjere i

na kojeg se kasnije predaje pozivaju kao na uzor vjernika (sve do Poslanice Hebrejima). Različiti termini povezani uz vjeru, kao i izlaganje o Abrahamu, upućuju na to da se i nemoguće čini mogućim, život jačim od smrti, a njihovo izlaganje pokazuje znanstveni napor što ga može podnijeti samo strpljivi znanstvenik poput B. Lujića – analizirati, prenijeti i pokazati povezanost Boga i čovjeka.

Usredotočen na vjeru, autor u drugom poglavlju s naslovom »Vjera kao pokretačka snaga života« (59–97) polazi od proročke familijarne vjere te znalački i novim razmišljanjem i nijansama obrađuje bilo općenito kako proroci izazivaju krizu (Am), a onda i konkretno vjeru kod proroka Izaije, proroka Jeremije, patnika za vrijeme nacionalne kataklizme. Prorok Ezekiel, i sam prognanik, ne daje jeftina obećanja ali osobna vjera pomaže narodu i pojedincima da prežive u nevoljama života, a bez institucionalne zaštite. Tu je Drugi Izaija i njegova vjera u Boga novog početka, jer je on izbavitelj (*gō'el*) po izlasku i uspostavi Božje novosti.

Što se tiče stila, Božo Lujić se razvio, oslobodio, čak ni u rukopisu nije bilo nikakvih usputnih pogrešaka i propusta, jer je kao autor na svojem području i »doma«. Kad se i ponavlja (kako su proroci i njihova proroštva suočeni s prošlošću, sadašnjošću i budućnošću) u varijacijama ne postaje stereotipan, nego oživljuje i aktualizira proročki navještaj. Izlaganje prvih dvaju poglavlja Lujić prati s 250 znanstvenih bilježaka, literature stranih, pretežito njemačkih autora,

ali tu su i hrvatski autori (N. Hohnjec, A. Rebić i M. Cifrak), utemeljenjima i proširenjima tema i poruka. Općenito uzeto Lujićeve bilješke nisu kratke i više su od tehničkog navoda: donose razna djela i njihove autore, prijevode citata iz te literature, objašnjenja i sve to u pravom omjeru sa samim tekstom.

Naslov »Vjera u Boga čovjekovih korijena i korijena svijeta« treće je poglavlje (99–149) Lujićeve knjige. Obraduje se biblijska prapovijest u Post 1 – 11 (posebno stvaranje, Post 1 – 3). U biblijsku prapovijest i prije svega u stvaranje (makar poznati i pomalo stereotipni za nešto upućenijega čitatelja), Lujić u svojoj sročenoj analizi i sintezi unosi svježinu, povezivanje, nove informacije, produbljenja (posebno kod stvaranja čovjeka), nudi pravu riznicu tumačenja i perspektiva za kasnije. Pri svojoj obradi Lujić ne ulazi u ranije manjkavosti tumačenja, nikome se ne suprotstavlja, dapače uvažava ranija dostignuća, pozitivno i optimistički pristupa svojem istraživanju i poruci. Kada prevodi citate s drugih jezika, napose njemačkoga, uopće se ne primjećuje razlika stila i govora, pri čemu se trudi navesti i dati prostora i drugim našim bibličarima (A. Popović, C. Tomić i Đ. Pardon). To poglavlje ima znanstveni aparat od 136 bilježaka. Pravi je užitek čitati izlaganje, naracije i zapažati uvijek nova otkrića literarnih motiva i teoloških poruka. Tako je u trećem poglavlju razvidno da autor rabi biblijske retke koji su inače samo tehnički navodi, a kod protestanata vrijede kao neupitno nazivlje. On uzima upravo

retke i u njih nastoji unijeti natuknice ali ne i uobičajene citate jer bi mogli prekinuti ili odvratiti naraciju. Iako su sadržaji poznati, Lujčić im je otkrio mnogostruko značenje i suvereno ponio sadržaj u visinu ili dubinu. Ulazeći u antropologiju, Lujčić je bez potiskivanja ili prikrivanja otkrio sve bogatstvo seksualnosti, unio je pravi govor o ženi, o ljudskoj i tjelesnoj ljubavi i, dakako, o obitelji i vjernosti zemlji, sve u relaciji i povezanosti od početka i kasnije.

Četvrto poglavlje (151–230) »Vjera u Boga otvorena i okrenuta čovjeku« upućuje na Mojsijevo Petoknjižje, posebno Knjigu Izlaska. Izraelci su u nevolji i Bog čuje njihovo zapomaganje te po njihovoj vjeri izvodi narod iz nevolje. I toga se narod trajno sjeća u svojem povijesnom *Credū* (Pnz 16,1-17 i Pnz 26,5-10). Pobjeda na moru opjevana je kao velika ispovijest vjere (Izl 15,1-21). I u pustinji Bog djeluje i spašava onda kada nije bilo vode (Izl 17,1-7) ni hrane (Izl 16). Zanimljiva je analiza pobune protiv Gospodina, tj. Mojsija. Narod i Mojsije se pitaju: Je li Bog nazočan ili nije? Nevolje stavljaju narod na kušnju a oni stavljaju Boga u pitanje. Autor na mnogo mjesta govori o vjeri, ona je zajednički nazivnik čitave knjige, uostalom, naslov knjige *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti* vrijedi za sva njezina poglavlja. Cijeli tekst o Izlasku iz pustinje je težak za čitanje, pogotovo usporedbe. Str. 191–203 pravo su majstorsko djelo analize i tumačenja jer donose uvjerljiv i zanimljiv opis s katehetsko-homiletskim pristupom Izl 15,22-27. Nakon pobjedničke pjesme

izbavljenja (Izl 15,1-21), ulazak je to u pustinju u potrazi za vodom, zapravo životom. No potraga je urodila pronalaskom gorke vode i sam Gospodin dolazi u pomoć i ozdravlja vode (Izl 17,22-25a). Potom slijedi pouka o zakonu i pravu, upute Tore, koja je uvjet daljnje i kasnije Božje zaštite i života (Izl 15,25b-26). Gospodin zahvaća darom i odmorom kod Elima (Izl 15,27), gdje narod doživljava sjajan završetak i blagoslov, mir po Tori u Bogu: 12 izvora za 12 izraelskih plemena i 70 palmi za Jakovljevu (Izraelovu) obitelj. Konačno i stranac Jitro, inače tast Mojsijev, odobrava Mojsijevu velebnu naraciju o pothvatu i prihvaća Božje djelovanje (Izl 18,1-12). Zapravo je glavni akter Bog koji čuje i čini da ljudske suze budu priprema za buduću žetvu. Ps 126 zna za zavežljaj i sjeme natopljeno suzama i Gospodin će ih pretvoriti u radost i obilje žetvenog snoplja. To najduže poglavlje popraćeno je i najdužim aparatom pojašnjenja od 222 bilješke.

»Vjera u mogućnost prijateljstva s Bogom« kao peto poglavlje (231–276), zapravo se konkretizira u velikoj temi o Savezu. Zato str. 233–240 donose vrlo zahtjevnu, gotovo sitničavu, semantiku Saveza, koja se nalazi u uspostavi prijateljstva, u savezu vjere i povjerenja, što je lingvistička obrada i uvod u tematiku Saveza. Tu Lujčić pripovijeda o savezu prijateljstva između Boga i čovjeka, a u završnici izvještaja o potopu, ali i o blagoslovu svih stvorenja prirode (Post 6,5 – 9,17). Tumačenje je temeljeno na najstarijem izvještaju koji govori o Savezu

između Boga i Abrahama (Post 15). Savez na Sinaju uključuje sav narod kad se poziva da usvoji Deset zapovijedi Božjih kao uvjet i ishod povezanosti s Bogom (Izl 20). Narod se, međutim, otuđio od Boga što ilustrira Hošein protubrak (Hoš 1 – 3). I zato kao utočište nastupa Božje djelo novog Saveza kod Jeremije i Ezekielia, gdje str. 269–271 nude relativno kratku obradu, makar bi se očekivalo opširnije izlaganje. No, Lujic ne ostaje dužan pa će se na tu temu vratiti kasnije, i to opširnije. Str. 273–274 također samo ukratko uvode u pjesme o Sluzi Gospodinovu, gdje četvrta pjesma iznosi proegistenciju, pa će se i tom sadržaju ponovno vratiti. Savez jamči Božju naklonost i ljudsko prijateljstvo. Ponešto kraće poglavlje ima velik aparat znanstvenih bilježaka, što se oslanjaju na prethodno poglavlje, i dodaje mu 208 novih bilježaka.

Daljnje, šesto poglavlje naslovljeno je »Vjera u mogućnost promjene i Boga i čovjeka« (277–341). Tipična riječ za promjenu jest glagol *šūb*, koji se nalazi na 1060 mjesta, i učestalost njegove uporabe stoji na dvanaestom mjestu u Starom zavjetu. Lujic mu posvećuje pet stranica analize. Prorok Amos ne vidi promjenu suvremenika i na njih zaziva sud. Hošea inzistira na povratu Bogu ljubavi. Osobito kod Jeremije vidljivo je kako se Bog obraća narodu a narod Bogu. Obraćanje je poput ozdravljenja. A vjera je mogućnost promjene srca. Kod Ezekielia Gospodin se vraća u slavi, događa se obraćenje po osobnoj odgovornosti u pravednosti. Riječ *mišpāt*, pravednost, često se susreće

kod Amosa te je inače u Starom zavjetu uporabljena 422 puta i uključuje bližnjega i Boga. Drugi Izaija bira u svojoj promjeni Boga stvoritelja i otkupitelja. A prorok Joel liturgijski proživljava promjenu. I konačno, prorok Jona zapravo predstavlja univerzalnu potrebu obraćenja, posebno i službenika Božjih. Vjera je mogućnost promjene i otvaranje životu. Razumljivo da i ovdje znanstveni aparat s 200 bilježaka obogaćuje sadržaj i širi njegove vidike.

Kratko sedmo poglavlje od 15-ak stranica (343–359) nosi naslov »Vjera u Boga prava i pravednosti«. Autor se veže uz nezamjenjivog proroka Amosa, koji govori o ljudskim pravima u njegovu narodu. Izrael po proroku nije bolji od drugih naroda, jer množi se siromaštvo i kult mu je vanjski surogat. Amos stoga zaziva trostruki »jao«. Bog ne trpi izvrtnje pravnog ustrojstva u kojem ne može biti pravog kulta, blagostanje je lažno, susret s Gospodinom treba se dogoditi u istini.

Predzadnje i jednako opsežno (361–377) osmo poglavlje obrađuje tematiku »Vjera u Boga praštanja i milosrđa«, gdje je glavna okosnica Jonina knjiga. Lujic se ponajprije bavi značajkama knjige kao pouke, glavnim likom knjige, narativno-stilističkom analizom te pripovjedačkim zapletom i spoznajnim raspletom. Uzor djelce iznenađuje, suprotstavlja se, ironizira i poučava Jonu glavnog aktera razvoja radnje i sadržaja koji se nikako ne smiruje i Bog, ustvari, ima najviše poteškoća s prorokom jer se

inati, izmiče, brani, bježi u svoju teološku zatvorenost i zapravo je kao antiprorok, a i molitva mu je antimolitva (»monstrum od molitve«, prema G. von Radu). A Bog je u knjizi drukčiji, svima, čak i onim najgorima želi i posreduje obraćenje i oprostjenje. Božo Lujčić, pravi majstor analize, povezivanja i tankočutnosti kao da se ne može udaljiti od te knjige te kao završetak donosi evanđeoski ekskurs: usporedbu o ocu i dvojici sinova (373–376). I zato Jonina knjiga prethodi Bogu koji je dobri otac svima bez rezerve pa ga čovjek ne smije privatizirati jer u njemu ima uzor i orijentir za život.

Posljednje, deveto poglavlje nago-viješta završetak obrade i glasi »Vjera u Boga budućnosti« (379–414). Samo je Gospodin kralj i protivi se ljudskom izboru kraljeva (Suci 9,7-15; Hoš 8,4). No prorok Natan obećava Davidu budućeg Kralja Mesiju (1 Sam 7,12-16). Gospodin će po obećanju Eliju podići vjerna svećenika (1 Sam 2,35). Budući Mesija bit će povezan s Aronovim svećenstvom u vječnom Savezu (Sir 45,7.15.24). On je veći prorok od Mojsija (Pnz 18,18). U desetak kraljevskih psalama prikazuje se da je istinski kralj sam Gospodin. Novi kralj i Pomazanik Gospodnji imat će kraljevsko-pastirske, svećeničke i proročke oznake (Ps 2; 89; 110; Ez 34). Ovdje se Lujčić pri završetku svojeg djela okreće i Emanuelu (Iz 7–12) (390–402). Tu je i Sion kao mjesto Hrama, zatim apokaliptički završetak, Qumran i očekivanje Mesije. Konačno novo iskustvo nude proroci pozivajući na obraćenje, iznoseći osobna

iskustva ispovijesti (Jr), novi Savez, novo srce i ponad svega u povijesti je spase-nja predvodnik Gospodinov Sluga čiji opis sadrži poruku bez okvira, brojaka i navoda, već je posrijedi mogućnost da bi se poruka izrekla i došla do srca (409–411). Mnoge dimenzije, obzorja i sadržaji su otvoreni. Tu je ideal kralja Davida i njegova potomka. Mojsije je najveći prorok. Profesor Lujčić ponovno ugrađuje lik Emanuela pa Sluge Gospodinova, i oni su tek putokazi prema stvarnosti koja ih nadvisuje i nadilazi. I sve se to odvija u Božjoj riječi i odgovoru po ljudima okrenutima i usredotočenima na otvorenost prema Božjoj budućnosti.

I to zadnje poglavlje, kao i sva ranija, opravdava podnaslov knjige da su posrijedi *Pretpostavke za biblijsku teologiju Staroga zavjeta*. Osobito su od koristi strukturalna nabranjanja, skice, stil-ske obrtaljke, koje razbijaju monotoniju teksta te ga vizualno i zorno obogaćuju. A znanstvenost knjige i bogatstvo sadržaja pokazuju stranice 415–431 s obiljem navedene literature, no riječ je samo o rabljenoj i navedenoj bibliografiji, pri čemu samo jedna stranica sadrži od 30 do 35 naslova. U naslovima najveći dio literature čine njemački autori, zatim talijanski, pa engleski i francuski autori. B. Lujčić u kazalu literature navodi i 30-ak naslova iz svojega bogatog znanstvenog opusa. Tako se s pravom često referira na svoja djela i citira sebe. Pored već gore spomenutih hrvatskih priloga i imena, kod Lujčića se još susreću: B. Duda, I. Čabraja, J. Fućak, I. Golub, B. Odošić, Lj. Rupčić,

Bruna Velčić, K. Višaticki, M. Vugdelija te slovenski bibličar J. Krašovec. Tu su i kratice u navođenju reprezentativnih djela i nizova. B. Lujčić izdvađa posebno kazalo s više od sto nosivih teoloških pojmova. Kazalo autora također je samo izbor, no proteže se od 442. do 446. stranice. I sadržaj s naslovima i podnaslovima, svojom ravnomjernom i jasnom strukturom pravi je uvid i sažetak samog djela. Tako B. Lujčić s pravom u ovoj knjizi prikazuje svoj epohalni opus i stvara svoje glavno životno djelo.

Sadašnje Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta traži od znanstvenih djelatnika i profesora da u svojem radnom ili produženom radnom vijeku prenose znanstveno iskustvo i stvaralaštvo, uvijek posreduju znanstvenu originalnost, zatim traže uključivanje i povezivanje znanstveno-istraživačkog rada, drugim riječima – traži se povrh svega visoka izvrsnost, što vrijedi za ovo Lujčićevo djelo kao i za njegova brojna i opsežna ranija znanstvena djela.

Nikola Hohnjec

Nikola VRANJEŠ, *Pastoral danas. Izabrane teme iz pastoralne teologije*, Glas Koncila, Zagreb, 2013., 399 str.

Pred kraj 2013. godine izdavačka kuća Glas Koncila objavila je knjigu *Pastoral danas. Izabrane teme iz pastoralne teologije* autora dr. sc. Nikole Vranješa, docenta na Teologiji u Rijeci, područnom studiju Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Knjiga osim Uvoda, Zaključka, Kratica, Popisa literature, Kazala imena, sadrži pet poglavlja sa sljedećim naslovima:

1. Značenje pastoralne teologije u suvremenom teološko-pastoralnom kontekstu (str. 17–140);
2. Pastoral sakramenata pred izazovima postmoderne (str. 141–255);
3. Župna zajednica pred novim pastoralnim izazovima (str. 257–311);
4. Pastoral kulture (str. 313–343);
5. Neki naglasci u praksi nove evangelizacije (str. 345–360).

Iz samih naslova poglavlja otkrivamo teme koje se obrađuju u knjizi, a koje u određenom smislu predstavljaju okosnicu trajnoga pastoralno-teološkog promišljanja. »U tim se temama očituje bogatstvo i značenje, ali i bremenitost i problematika pastoralna danas« (str. 7). Prva dva poglavlja nešto su duža, dok su sljedeća tri malo kraća, što ne umanjuje njihovu vrijednost. Prvo poglavlje obuhvaća temu iz fundamentalne ili temeljne pastoralne teologije, a ostala poglavlja obrađuju teme iz posebne pastoralne teologije. Sâm naslov i podnaslov knjige opravdavaju autorov izbor tema, koje on razvija i obrađuje s nakanom unapređenja i pastoralno-teološkog promišljanja i konkretne pastoralne prakse u Crkvi u Republici Hrvatskoj. Ono što se može osjetiti gotovo na